

Els temps dels nois i noies al fora-escola

Revista Perspectiva Escolar *Monogràfic Temps de responsabilitats compartides*. Febrer 2003

Un espai privilegiat

L'espai del temps lliure és, virtualment, un espai privilegiat per al desenvolupament individual i social, per al desenvolupament dels valors humans. Aquest desenvolupament, en un espai de temps marcat per l'opció personal, per la no-obligatorietat, adquireix una dimensió nova, i possibilita que el temps lliure pugui ser autènticament transformador.

Però, alhora, el temps lliure és també un temps per transmetre i digerir la jerarquia de valors dominant en la societat del mercat total, amb l'eficàcia afegida que, en el temps lliure, l'individualisme, la competitivitat, l'afecció al poder i al prestigi, a tenir més que a ser, són valors que es presenten embolicats amb una vivència subjectiva de llibertat, de tria personal.

Aquesta digestió dels valors dominants es dona de totes les maneres possibles, és a dir, o bé participant directament en propostes d'ocupació del lleure que comporten una determinada escala de valors, o bé assumint-la de forma indirecta, a partir de la profusió de missatges socials i la pressió ambiental.

Evolució de les necessitats

Des que els nois i noies surten de l'escola a la tarda fins que el pare o la mare acaba la seva jornada laboral, s'estén un espai de temps en què la família ha d'espavilar-se per assegurar protecció i educació dels fills i filles.

Aquest espai de temps, sense prou recursos socials i educatius organitzats, esdevé cada cop més un problema de conciliació d'horaris a resoldre, per diversos motius:

- ha augmentat la proporció de famílies amb fills en què tots dos membres de la parella treballen, i també ha augmentat la proporció de famílies monoparentals.
- ha augmentat globalment la jornada laboral per a tothom, com a conseqüència de la pressió productiva de la nostra societat. Les noves tecnologies ens fan competir més agressivament en el mercat, però no ens han proporcionat temps lliure. Un exemple clar són els horaris del sector de serveis: comerços, restauració... més dilatats que anys enrera.
- s'ha instaurat la jornada intensiva escolar durant la darrera quinzena de juny i la primera de setembre.

D'altra banda, no hem d'oblidar que som un dels països d'Europa on el dia "s'acaba més tard". Si a França, Regne Unit o Dinamarca s'acostuma a sopar entre quarts de set i les vuit del vespre, al nostre país no és estrany que, entre l'hora de sortida de l'escola i l'hora de sopar, passin 4 o 5 hores ben bones.

Tot plegat fa que la situació sigui viscuda per moltes famílies amb contradiccions i angoixes. Gairebé tothom voldria passar més hores amb els seus fills i filles, però pocs poden treballar menys hores, doncs l'alça del cost de la vida, l'esclavitud de les hipoteques i els nivells de consum normalitzat relativament alt, exigeixen un ritme de treball frenètic i sovint irracional.

Durant els caps de setmana, el problema no és precisament de conciliació dels horaris, sinó de trobar aliats en la tasca educativa. El cap de setmana ha estat tradicionalment un espai de temps específic per a activitats col·lectives tan valuoses com les festes i manifestacions populars, les competicions esportives o les excursions, però la pressió de les ofertes d'oci consumista, passiu i individual va guanyant terreny i les famílies sovint se senten desbordades per compensar aquesta influència i fer-hi front.

Dimensió de la situació actual

Quan surten de l'escola no hi ha un patró uniforme d'activitat. El que faci el noi o noia depèn, sobretot, de l'edat, dels horaris de la família, i del poder adquisitiu d'aquesta:

- Molts nens i nenes s'estan a casa amb un cangur, si són petits; o sols, si són més grans; mirant la tele, jugant o fent deures. En comptes del cangur pot ser l'àvia, la veïna o una amiga de la família. Molts nois i noies grandets juguen cada cop més amb l'ordinador.
- No fer res especial, o estar-se al carrer. Molts nois i noies no estan estressats, sinó avorrits i desmotivats. S'estan al carrer, en el millor dels casos jugant amb els amics i amigues. En altres casos, la no-activitat en companyia de les amistats esdevé conflictiva, pel veïnatge i per a la mateixa colla. Sovint aquesta pràctica coincideix amb nois i noies amb poca estimulació acadèmica.
- Un nombre molt elevat de nois i noies, particularment nois, fan esport, estan en algun equip de futbol, bàsquet, hockey... o fan natació. Segons un estudi del Projecte Educatiu de Barcelona, un 66,53% dels infants entre 6 i 12 anys de la ciutat practiquen algun tipus d'esport.
- També hi ha nois i noies que fan "més escola", és a dir, prenen classes de "reforç escolar" o bé assisteixen a acadèmies d'anglès, informàtica o altres matèries més o menys acadèmiques, assumint un risc particular d'estrès.
- Hi ha un grapat de nois i noies que aprofiten el temps extraescolar per a fer activitats lúdiques o culturals de tota mena, organitzades pel sector associatiu o el sector privat.
- Finalment, és remarcable, entre la franja de 12 a 16 anys la freqüentació d'àrees comercials, o bé l'atracció d'iniciatives tipus "discoteca sense alcohol", particularment els caps de setmana.

Tanmateix, el temps lliure és, més que mai, el temps de la desigualtat. L'escola obligatòria, pública i gratuïta fins als 16 anys, d'una qualitat més que acceptable, ha definit un marge d'homogeneïtzació considerable entre la població infantil. Però, com que el temps lliure és aprofitat per les famílies benestants per a l'adquisició, consolidació o extensió de les competències acadèmiques, també aquesta desigualtat derivada dels usos del lleure es farà palesa a l'escola.

Per tant, hi ha un espai d'estratificació social entre nois i noies que cada cop més s'està concretant en el temps lliure. I és aquí on les desigualtats socials, econòmiques i culturals marquen la diferència.

Veiem, doncs, que una de les funcions més importants de l'educació en el lleure serà la compensació de les desigualtats per a una població infantil en risc de créixer exclosa del progrés. Si el temps lliure ha de ser un temps educatiu, ho ha de ser per a tothom. Pensar i planificar l'educació en el lleure ha de ser pensar i planificar en clau d'integració i no d'estigmatització.

Iniciatives educatives per al fora-escola

Seria inacabable descriure les intervencions del sector mercantil, més o menys lligades a fer "més escola fora de l'escola". D'altra banda, també és molt complexa la tipologia d'aquelles intervencions no pensades originàriament per atendre les necessitats familiars o educatives de caire global, sinó que estan més aviat centrades en la realització d'activitats específiques: colles castelleres, coral infantil, escola de música...

Es models d'atenció educativa global que existeixen en els nostres barris i poblacions estan protagonitzats o impulsats majoritàriament pel *sector públic* o bé *el sector associatiu*. No solen ser, per contra, objecte d'atenció del *sector mercantil*: la iniciativa privada tendeix a oferir propostes especialitzades i concretes, que solen resultar més rendibles i a vegades més valorades per alguns sectors de famílies.

Ara bé, les propostes d'atenció educativa global articulades des del sector públic o des del sector associatiu s'han generat, sovint, sense relació o coordinació entre sí. Han nascut com a iniciatives independents per donar resposta a una necessitat educativa i social de caràcter local i han demostrat el seu valor i les seves limitacions a mida que la societat s'ha fet més complexa i els reptes més difícils d'abordar en solitari.

Tanmateix, cal tenir clar les avantatges per aprofitar-les i les limitacions per compensar-les.

Si intentem classificar a Catalunya les iniciatives sense afany de lucre que combinen "educació" i "atenció" (o el vessant educatiu i el vessant social), trobem els mateixos models bàsics d'intervenció identificables a Europa, és a dir, el model d'entitats o serveis estructurats des de l'escola, on les AMPAS juguen un gran paper, i el model d'entitats o serveis estructurats des d'associacions independents, representades sobretot pels centres d'esplai de funcionament diari.

<i>El model basat en l'escola</i>	
Avantatges	Inconvenients
La vinculació escola-família es reforça i el seguiment educatiu de l'infant pot ser més compacte. Les famílies no tenen que preocupar-se del desplaçament, perquè les activitats es fan a la mateixa escola. Els infants petits se senten més segurs en un entorn ja conegut.	La dimensió territorial és més feble. L'escola pot lliscar cap a un tancament en si mateixa, si prescindeix de la relació o cooperació amb la resta d'entitats del territori. Els infants poden arribar a passar masses hores en el mateix espai. Els infants es mouen en els mateixos cercles d'amistats i poden arrossegar massa els rols consolidats a l'aula.

<i>El model basat en el centre independent</i>	
Avantatges	Inconvenients
La dimensió territorial és més forta. Els infants poden canviar d'escenari al llarg del dia. Els infants poden barrejar-se amb d'altres escoles i assajar rols alternatius dels consolidats a l'aula. Els interessos culturals es poden desvincular més fàcilment de la obligatorietat acadèmica.	La vinculació amb l'escola i la família no és automàtica i es corre el risc de no atendre les seves demandes. El centre pot lliscar cap a un tancament en si mateix, si prescindeix de la relació o cooperació amb la les escoles. Per a les famílies el desplaçament pot ser un entrebanc. Els infants petits poden sentir-se més insegurs.

Combinant aquesta classificació senzilla amb la variable de qui promou cada model, obtenim el quadre següent:

	El servei es fa en centres independents	El servei es fa a les escoles
Ho promou una associació	Centres d'esplai de funcionament diari oberts als barris.	Activitats extraescolars promogudes per les AMPA a cada escola.
Ho promou l'administració	Programes o espais de lleure infantil "normalitzat" en centres cívics o equipaments municipals. Centres oberts o programes o espais de lleure per a infants amb dificultats socials.	Programes municipals d'activitats extraescolars a les escoles de la vila.

Aquesta classificació és flexible, ja que no és el mateix qui promou i qui gestiona i de fet, existeixen moltes solucions híbrides.

No és el mateix una població rural que una urbana, un barri amb molta tradició associativa que un barri sense aquest factor dinamitzador, unes necessitats i potencialitats que unes altres... A més a més, en un mateix territori poden coexistir diversos models, en harmonia i complementarietat.

Creiem que tots els models poden ser vàlids si parteixen de les necessitats de la població, prioritàriament els infants i adolescents, i alhora apunten cap a l'enfortiment del conjunt dels agents educatius i de la ciutat educadora.

XXX

Textos extrets del llibre "Eduquem més enllà de l'horari lectiu" (Fapac-FCE desembre 2002); de la ponència "Activitats extraescolars i serveis educatius" (Jornades Finals del Congrés del XXV Aniversari de la Fapac, desembre 2001) i de la ponència "Aprendre a viure junts en el lleure" (Jornada del Consell Escolar de Catalunya, desembre 2001).

Roser Batlle